

JAKOŚĆ KSZTAŁCENIA W SZKOLE WYŻSZEJ

• WYMOGI PRAWNO-INSTYTUCJONALNE

Zofia Godzwon
Uniwersytet Jagielloński

WSTĘP

W dobie gospodarki opartej na wiedzy (*knowledge economy*), edukacji ustawicznej, starań poszczególnych krajów oraz Unii Europejskiej jako całości o przyspieszenie w zakresie nauki i edukacji, badań i zaawansowanych technologii, istnieje potrzeba większego zainteresowania się jakością kształcenia na poziomie wyższym oraz kondycją samych uczelni. Te kwestie, o istotnym przecież znaczeniu, nie znajdują w Polsce – jak dotąd – należnego im miejsca i wsparcia. Świadczą o tym zarówno kompromitująco niskie nakłady na szkolnictwo wyższe, na rozwój nauki i badań w naszym kraju (relatywnie najniższe w Europie), jak też niewielka liczba badań i publikacji poświęconych problematyce szeroko rozumianej jakości kształcenia w szkole wyższej.

Zainteresowanie fachowej prasy i profesjonalnych wydawnictw koncentruje się, bardzo jednostronnie, na zarządzaniu wiedzą i rozwoju zawodowym w przedsiębiorstwach. A przecież przedsiębiorstwa nie są w stanie obyć się bez usług edukacyjnych i prorozwojowych wyższych uczelni, ani też ich w tym zakresie wyręczyć (pomijając jednostkowe przykłady ogromnych, bogatych koncernów i korporacji prowadzących własne szkolnictwo wyższe, jednak z reguły poza obszarem naszego kraju).

Głównym celem tego artykułu jest opisanie instytucjonalnych działań wpływających na jakość kształcenia w szkolnictwie wyższym, co jest warunkiem koniecznym – choć oczywiście niewystarczającym – dla sprostania społecznym oczekiwaniom i misji szkoły wyższej.

DAŻENIA DO WYSOKIEJ JAKOŚCI KSZTAŁCENIA W UNII EUROPEJSKIEJ

Krótki przegląd tych regulacji rozpocznę od zwrócenia uwagi na istotną dla edukacji zmianę w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską¹, wprowadzoną w Nicei w postaci zapisu: *Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości poprzez*

zachęcanie do współpracy między państwami członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność państw członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową.

W Traktacie² zmierza się do osiągnięcia powyższych celów bez ingerowania w sposób, w jaki ma to być zrealizowane, a więc i bez harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych państw członkowskich. Oznacza to, że członkowie Unii mają samodzielnie zbliżać swoje systemy edukacyjne, aby ułatwić współpracę, wymianę studentów i kadr oraz dla uznawania dyplomów, lecz nie będzie to nigdy obowiązkiem prawnym narzuconym państwom członkowskim. Rada UE może jednak przedstawiać zalecenia odnośnie do wspólnych działań edukacyjnych – większością kwalifikowaną, na wniosek Komisji.

Dokumentami związanymi z edukacją w prawie Wspólnoty są dyrektywy, dotyczące uznawania kwalifikacji zawodowych oraz okresów studiów. Dyrektywa Rady 89/48/EWG³ (uzupełniona przez dyrektywę 92/51/EWG⁴) odnosi się do ogólnego systemu uznawania dyplomów szkół wyższych dla określonych zawodów przyznawanych po ukończeniu co najmniej trzyletniej edukacji.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/19/EC⁵ zmieniła poprzednie dyrektywy poprzez odniesienie się do zawodów regulowanych, nieobjętych dyrektywami sektorowymi. Dyrektywy te, stale aktualizowane⁶, dotyczą uznawania dyplomów i kwalifikacji zawodowych jako konsekwencji zakończonej nauki na poziomie wyższym, co nie jest równoważne z uznawalnością dyplomów ukończenia szkoły wyższej, będącej w gestii instytucji edukacyjnych państw członkowskich.

Konwencja Lizbońska⁷ nie stanowi podstawy prawnej do uznawania zagranicznych dokumentów o wykształceniu, lecz wytycza ogólne zasady potwierdzania zagranicznych kwalifikacji oraz dobrej praktyki związanej z ich uznawaniem. Poprzez ratyfikowanie

tej Konwencji Polska zobowiązała się do sprawiedliwej oceny kwalifikacji i wykształcenia uzyskanego w innym kraju. W Europie stworzono sieć krajowych ośrodków⁸ współpracujących w zakresie uznawalności wykształcenia do celów akademickich i zawodowych. W Polsce odpowiednikiem ośrodków NARIC i ENIC jest Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej. Biuro to pomaga wyjaśniać wątpliwości związane z trudnościami w nostryfikacji dokumentów.

O nowym podejściu do edukacji, zakładającym aktywizację społeczną, współdziałanie, zapobieganie marginalizacji i wyrównywanie różnic regionalnych można mówić od posiedzenia Rady Europy w Lizbonie⁹ w 2000 r. To w Lizbonie zaproponowano stworzenie do 2010 r. w Europie najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, opartej na wiedzy, zdolnej do trwałego rozwoju, tworzącej większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz charakteryzującej się większą spójnością społeczną¹⁰.

Na spotkaniu tym członkom Unii wyznaczono cele i zadania w zakresie edukacji dotyczące podniesienia poziomu kształcenia do 2010 r., a mianowicie:

- wprowadzenie regulacji europejskich dotyczących podstawowych umiejętności, nauczanych w ramach obowiązkowego szkolnictwa, a uaktualnianych przez kształcenie ustawiczne;
- rozwój mobilności studentów oraz nauczycieli poprzez programy wspólnotowe;
- wypracowanie przejrzystego systemu uznawania kwalifikacji i okresów studiów.

Na posiedzeniu w Sztokholmie¹¹ Rada Europy podjęła decyzję o rozpoczęciu prac nad systemem zapewnienia jakości, dostępności i otwartości edukacji. Na kolejnym spotkaniu w Barcelonie¹² Rada ustaliła, że celem strategicznym do osiągnięcia do 2010 r. ma być edukacja europejska jako światowy wzorzec jakości¹³. Jednocześnie podjęła uchwałę, która zakłada do 2010 r. zwiększenie nakładów na badania naukowe i rozwój (B+R) do 3% PKB państw członkowskich, przy jednoczesnym podniesieniu udziału finansowania ze środków prywatnych do 2/3 całości przeznaczonych na B+R w danym państwie, precyzując te zalecenia w dokumencie *Inwestycje w badania: plan działań dla Europy*¹⁴.

Dziś pod tym względem Polska zajmuje 21. miejsce wśród krajów Unii Europejskiej¹⁵. Wydatki na badania i rozwój w 2005 r. wyniosły w Polsce 0,58% PKB (0,15% sfinansowały przedsiębiorstwa), a w państwach Unii – przeciętnie 1,26%, pozwalając na wyższy poziom jakości kształcenia.

Ministrowie edukacji Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Włoch, którzy przybyli na uroczystości 800-lecia Sorbony (1998 r.), zaapelowali¹⁶ o rozwój europejskiej przestrzeni w szkolnictwie wyższym. Był to załączek, który doprowadził do integracji krajów Unii Europejskiej w dziedzinie szkolnictwa wyższego¹⁷. Na życzenie Komisji Europejskiej, Konfederacja Rektorów Unii Europejskiej i Stowarzyszenia Uniwersytetów Europejskich (CRE) opracowała raport pt. *Trends in Learning Structures in Higher Education*¹⁸, który był przedstawiany na spotkaniu ministrów nie tylko z krajów Unii, ale również z krajów współpracujących w ramach projektu SOCRATES. W 1999 r. Polska, podpisując *Wspólną Deklarację Europejskich Ministrów Edukacji*¹⁹ na konferencji w Bolonii, przystąpiła do harmonizacji własnego systemu edukacji z systemem europejskim. Do głównych celów

wskazanych w Deklaracji należało wprowadzenie systemu zapewniającego porównywalność wykształcenia, trójstopniowego²⁰ systemu studiów, stworzenie warunków dla mobilności studentów i kadry akademickiej, a także podniesienie atrakcyjności i poprawę konkurencyjnej pozycji systemu szkolnictwa wyższego w Europie.

Proces integrujący europejskie szkolnictwo wyższe może być realizowany poprzez wprowadzenie systemu porównywalnych stopni (dyplomów). Istotne jest wprowadzanie systemu wspólnych programów oraz dyplomów, tzw. *joint degrees*, z uczelniami zagranicznymi, przy czym kwestia ta nie podlega uregulowaniom Rady Europy. Czytelność stopnia (dyplomu) oznacza ułatwienie określenia poziomu oraz charakteru wykształcenia, czemu służy wprowadzenie suplementu do dyplomu (*Diploma Supplement*).

Pomocniczo wprowadzany jest system nazw stopni (*Bachelor i Master*), określenie zespołu umiejętności absolwenta (*Dublin Descriptors*) oraz zakresu wiedzy i umiejętności ogólnych (*Tuning Educational Structures*). Wzrost zakresu uznawalności wykształcenia jest ważny dla podnoszenia kwalifikacji oraz zatrudniania Polaków w krajach Unii Europejskiej.

Mobilność osób studiujących może być wzmocniana przez rozwój studiów trójstopniowych. Za studia pierwszego stopnia uznaje się studia zawodowe (*Bachelor*), drugi stopień to studia magisterskie (*Master*), zaś studiami trzeciego stopnia są studia doktoranckie. System ten jest bardzo korzystny dla studentów. Po studiach zawodowych absolwent posiada wykształcenie wyższe i przygotowanie do pracy. Na tym etapie może zakończyć edukację, zmienić specjalność zgodnie z nowymi zainteresowaniami lub kontynuować naukę na studiach uzupełniających magisterskich.

Efekty kształcenia wyznaczane są przez kompetencje absolwenta: wiedzę, umiejętności i postawy. Kryteria oceny powinny być dostosowane do tych kompetencji, w sposób umożliwiający sprawdzenie, czy założone cele zostały osiągnięte.

Studia doktoranckie zmierzają do dalszego rozwoju wiedzy w czasie pisania pracy pod kierunkiem promotora, obrony napisanej rozprawy i uzyskania stopnia doktora. Na konferencji w Salzburgu²¹ wskazano, że studia te nie powinny mieć jedynie charakteru akademickiego, ale tworzyć wymiar praktyczny i szansę zatrudnienia w gospodarce narodowej. Natomiast konferencja w Bergen w 2005 r. potwierdziła bazowanie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego na trzech cyklach studiów przygotowujących absolwentów do pracy zawodowej i dalszego rozwijania kompetencji.

Unifikacji europejskiego systemu edukacji służy także upowszechnienie systemu punktów kredytowych ECTS (*European Credit Transfer System*), umożliwiającego porównywanie osiągnięć studentów w czasie studiów na kilku uczelniach. Umożliwia to wymianę naukową liczoną jako kontynuację kształcenia.

Wspólnota Europejska w zakresie edukacji podejmuje wielostronne działania. Intensyfikacja nauczania języków państw UE przyczynia się do rozwoju europejskiej edukacji. Promowanie współpracy między instytucjami edukacyjnymi oraz wymiana informacji i doświadczeń w kwestiach systemów edukacyjnych sprzyjają zharmonizowaniu działań w zakresie jakości kształcenia. Służą temu edukacyjne programy unijne SOCRATES:

- 1) LINGUA – wspierający naukę języków obcych,
- 2) MINERWA – promujący nowe technologie informatyczne i komunikacyjne,
- 3) EURIDICE – tworzący Europejską Sieć Informacji o Edukacji, oferującą raporty i analizy.

Na konsolidację szkolnictwa wyższego wpływa również usuwanie przeszkód ograniczających mobilność studentów i pracowników. Polska uczestniczy w realizacji programów UE. Jednym z nich jest SOCRATES ERASMUS skierowany do studentów. Bierze w nim udział dorocznie około 4000 studentów, a o skali przedsięwzięcia może świadczyć budżet 25 mln zł, przeznaczonych na cele tego programu.

Równie silnie integrującym czynnikiem jest kształcenie bez granic (*transnational education*), które oznacza uczenie się w innym kraju niż siedziba uczelni. Skutkuje to uznaniem działania filii, wspólnych programów studiów lub ośrodków edukacyjnych, programowo zajmujących się propagowaniem tematyki europejskiej w kształceniu. Pierwsze regulacje w tym zakresie wprowadził *Code of Good Practice in the Provision of Transnational Education* (opracowany i ogłoszony wspólnie przez UNESCO i Radę Europy).

W interesie polskich uczelni jest aktywne włączenie się w proces współtworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Ministerstwo ma natomiast możliwość wspomaganie tego procesu poprzez zmiany legislacyjne, kampanię informacyjno-promocyjną oraz mechanizmy stymulujące aktywność środowiska akademickiego.

W procesie bolońskim położono nacisk na promowanie europejskiego szkolnictwa wyższego pod względem rozwoju zawodowego, mobilności, wspólnych standardów i programów nauczania. Natomiast promocja współpracy w zakresie zapewnienia jakości kształcenia zaleca wypracowanie mechanizmów wzajemnego uznawania ocen, dyplomów, akredytacji i certyfikacji.

ODDZIAŁYWANIA PRAWNO-INSTYTUCJONALNE W POLSCE

Artykuł 70 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej²² stanowi, że *każdy obywatel ma prawo do nauki*. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania autonomicznych szkół wyższych. Natomiast powszechny i równy dostęp do wykształcenia jest gwarantowany przez władze, które tworzą oraz wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla studentów. Przykładem takiej pomocy państwa dla studentów jest wprowadzenie w 2004 r. stypendiów socjalnych oraz naukowych dla studentów studiów niestacjonarnych (wieczorowych i zaocznych).

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym²³ określa uczelnie jako autonomiczne jednostki, które stanowią integralną część narodowego systemu edukacji i nauki²⁴. Aby zachować porównywalność kształcenia, minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określa w drodze rozporządzenia²⁵ nazwy kierunków studiów, standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków i poziomów kształcenia oraz warunki, jakie muszą spełnić jednostki, aby prowadzić dane studia.

Do podstawowych zadań uczelni, zgodnie z art. 13 tej Ustawy, należy kształcenie studentów umożliwiające im zdobywanie i uzupełnianie wiedzy, tak by byli przygotowani do pracy zawodowej. Kształcenie i promowanie kadr naukowych jest zadaniem silnie powiązaniem z prowadzeniem badań naukowych i prac rozwojowych oraz świadczeniem usług badawczych.

Do zadań ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego należy nadzór nad uczelniami. Dzięki temu nadzorowi we wszystkich uczelniach zapewnione są co najmniej minimalne warunki kształcenia, wynikające z przepisów prawa. Minister²⁶ ustala zgodność działania organów uczelni z przepisami ustawowymi i statutem uczelni. W tym celu może żądać informacji i wyjaśnień od organów uczelni publicznej, a także od założyciela uczelni niepublicznej.

Może dokonywać również kontroli²⁷ działalności uczelni, w zakresie zgodności z przepisami prawa, statutem i uzyskanymi uprawnieniami, prawidłowości wydatkowania środków publicznych oraz realizacji procesu dydaktycznego. W przypadku stwierdzenia niezgodności²⁸ z przepisami lub statutem uczelni minister może unieważnić uchwałę organu kolegialnego uczelni lub decyzję rektora.

Porównywanie jakości kształcenia na szczeblu ministerialnym umożliwiają coroczne sprawozdania z działalności uczelni składane przez rektorów²⁹. Zawierają one informacje o obsadzie kadrowej na prowadzonych kierunkach studiów oraz wykonaniu planu rzeczowo-finansowego. Przekazywane są też informacje o uchwaleniu lub zmianie: statutu, regulaminu studiów i studiów doktoranckich, zasad i trybu przyjmowania na poszczególne kierunki studiów. Rektor przedstawia również informacje o uruchomieniu oraz zniesieniu: kierunku studiów lub jednostki zamiejscowej wraz z danymi o bazie materialnej i obsadzie kadrowej.

Prawo o szkolnictwie wyższym wskazuje instytucje wyznaczające oraz nadzorujące minimalne standardy jakości kształcenia, któremu obowiązkowo podlegają wszystkie szkoły wyższe w Polsce. Są to Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, Centralna Komisja do spraw Stopni i Tytułów oraz Państwowa Komisja Akredytacyjna (PKA).

Rada Główna Szkolnictwa Wyższego³⁰, jako wybieralny organ przedstawicielski, na prośbę ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub z własnej inicjatywy wyraża opinię i przedstawia wnioski we wszystkich sprawach dotyczących szkolnictwa wyższego, nauki i kultury. Rada przedstawia propozycje nazw kierunków studiów oraz standardów kształcenia. Wyraża opinię w sprawach projektów aktów prawnych dotyczących: utworzenia, likwidacji, zmiany nazwy uczelni oraz umów międzynarodowych zawieranych przez Rzeczpospolitą Polską z zakresu szkolnictwa wyższego i nauki. Przedstawiciele Rady uczestniczą w opracowywaniu zasad przyznawania dotacji na finansowanie dydaktyki oraz działalności naukowo-badawczej z budżetu państwa. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego tworzy prawne podstawy jakości kształcenia.

Instytucją decyzyjną i doradczą w zakresie oceny dorobku naukowego nauczycieli akademickich jest **Centralna Komisja do spraw Stopni i Tytułów**³¹. Sprawuje ona nadzór nad jakością stopni i tytułów, zatwierdza uchwały rad wydziałów o nadaniu stopnia naukowego doktora habilitowanego, nostryfikacji stopni równorzędnych, nadanych za granicą oraz przedstawia prezydentowi RP kandydatów do tytułu naukowego profesora.

Do zadań Komisji należy określanie dziedzin oraz dyscyplin naukowych, w zakresie których mogą być nadawane stopnie naukowe. Przyznaje też uprawnienia do nadawania stopni naukowych oraz kontroluje korzystanie z tych uprawnień. W efekcie uprawnień

nia uzyskują tylko jednostki organizacyjne uczelni, które spełniają wymagania prawne oraz zapewniają właściwy poziom jakości kształcenia i rozwoju kadry naukowej.

Dla zapewnienia porównywalności jakości kształcenia jednostki potwierdzające (certyfikujące) wykształcenie i umiejętności będą musiały posiadać akredytację. Pozwoli to porównywać wykształcenie w całej Europie. Kraje Unii prowadzą już promocję własnego szkolnictwa wyższego jako usługi eksportowej (przyciąganie studentów zagranicznych).

Institucją opiniodawczą, ustawowo działającą na rzecz jakości kształcenia, jest **Państwowa Komisja Akredytacyjna**. W chwili obecnej jej funkcjonowanie reguluje Prawo o szkolnictwie wyższym³² oraz statut z dnia 11.01.2002 r.

Państwowa Komisja Akredytacyjna przedstawi ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego opinie i wnioski dotyczące utworzenia uczelni lub jej jednostki zamiejscowej, przyznania uczelni uprawnienia do prowadzenia studiów wyższych na określonym kierunku i poziomie kształcenia oraz przyorządkowania specjalności kształcenia prowadzonego w wyższych szkołach zawodowych do odpowiednich kierunków studiów.

Komisja posiada również ustawowe uprawnienia do sprawdzania stopnia spełnienia, określonych w odrębnych przepisach, warunków prowadzenia studiów, oceny jakości kształcenia na danym kierunku studiów oraz nauczycieli.

Ocenę jakości kształcenia na danym kierunku prowadzi Zespół Państwowej Komisji Akredytacyjnej – w przypadkach zmiany poziomu kształcenia z zawodowego na magisterski, ubiegania się o uruchomienie studiów oraz wytypowania kierunku do akredytacji przez Prezydium PKA lub na wniosek ministra.

Ustawowy wymóg wyrażania zgody przez Państwową Komisję Akredytacyjną na utworzenie uczelni lub nowego kierunku studiów można nazwać procesem licencjonowania uczelni lub kierunku. Komisja sprawdza formalne, minimalne wymagania ustawowe niezbędne do prowadzenia studiów. Taka ocena jest wstępnym warunkiem uruchomienia szkoły wyższej, nowego kierunku czy też poziomu studiów w szkole już istniejącej. Prowadzona jest również obowiązkowa ocena jakości kształcenia na uczelni celem ustalenia aktualności jej uprawnień do kształcenia (oceny takie są wydawane na maksymalnie 5 lat).

Zgodnie z uchwałą nr 18/2002 Prezydium PKA z 28 lutego 2002 r. postępowanie akredytacyjne rozpoczyna sporządzenie w jednostce raportu samooceny, w tym:

- prezentację uczelni: historię, misję, strukturę, kadre i budżet;
- wykaz etatowych nauczycieli według specjalności oraz liczby godzin zajęć;
- informacje o polityce kadrowej, uwzględniające system oceny kadr (system ocen pracowników, hospitacje, oceny zajęć dydaktycznych przez studentów itd.);
- opis przebiegu procesów: rekrutacji, dydaktycznego, zapewniania jakości kształcenia;
- pomoc studentom: świadczenia socjalne, działalność organizacji i kół naukowych;
- związek między działalnością naukową i rozwojem młodej kadry a dydaktyką;
- współpracę z ośrodkami naukowymi, wymianę studentów oraz nauczycieli akademickich;

– najważniejsze osiągnięcia oraz najłabsze strony ocenianej jednostki;

– plany na najbliższą przyszłość.

Już samo przygotowanie raportu samooceny przez jednostkę prowadzącą kierunek studiów, który ma być oceniany przez PKA, pozwala władzom tej jednostki zorientować się w stopniu spełnienia standardów oraz prezentowanego poziomu jakości kształcenia. Samoocena może być początkiem procesu doskonalenia jakości.

Prezydium PKA stosuje 4-stopniową skalę oceny kształcenia. Oceny wyróżniająca oraz pozytywna przyznawane są na 5 lat. Przy ocenie warunkowej uchwała Prezydium zawiera stosowne zalecenia wraz z terminami ich realizacji, sygnalizując możliwość kolejnej wizytacji. W razie oceny negatywnej minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego cofa lub zawiesza uprawnienia do prowadzenia studiów na danym kierunku i poziomie kształcenia.

Uczelnie mogą wystąpić również o akredytację dobrowolną (środowiskową). Jedną z nich przeprowadza **Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna**. Historię akredytacji środowiskowej rozpoczęło zawarte 18 października 1997 r. Porozumienie Uniwersytetów Polskich na rzecz Jakości Kształcenia. Zgodnie z tym Porozumieniem 31 stycznia 1998 r. Konferencja Rektorów Uniwersytetów Polskich powołała Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną (UKA).

Celem działania Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej jest uzgadnianie i ujednolicanie standardów jakości kształcenia w ramach poszczególnych kierunków studiów, stworzenie systemu ich akredytacji, a także tworzenie warunków dla zwiększonej mobilności studentów. Komisja ta przyjmuje standardy jakości kształcenia na zdecydowanie wyższym poziomie niż wcześniej wymienione ustawowe standardy Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Jednym z wymogów tej akredytacji jest posiadanie opracowanej sylwetki absolwenta jako wskaźnika celu, do którego dąży kształcenie na danym kierunku.

DAŻENIE DO WYŻSZEJ JAKOŚCI KSZTAŁCENIA NA POZIOMIE SZKOŁY WYŻSZEJ

Wymienione dotychczas instytucje, organy i przepisy określają pewne ogólne ramy i pełnią funkcje kontrolne wobec uczelni. Realną jakość kształcenia mogą zapewnić jedynie same uczelnie, ich wydziały i ich kadry.

Istotne znaczenie ma tutaj polityka prowadzona przez senat uczelni (wyrażana w odpowiednich uchwałach) oraz rady wydziałów, które mają bezpośredni wpływ na jakość pracy naukowej i dydaktycznej, a także adekwatność rozwiązań organizacyjnych. Polityka o charakterze strategicznym realizowana przez te podmioty stanowi rozwinięcie celów i zadań określonych w misji i wizji uczelni, a zarazem podstawę systemu zapewniania jakości i bazę określającą kierunek jakości kształcenia. Wewnętrzne regulacje uczelni dotyczące celów strategicznych, skali i zakresu kształcenia na różnych poziomach, prac naukowo-badawczych, rozwoju kompetencji kadry, publikacji, podziału zadań, określenia kompetencji dla wszystkich kategorii pracowników, a także praw i obowiązków studentów służą tym samym celom, stanowiąc zarazem niezbędną ich operacjonalizację.

Do dokumentacji systemu zapewniania jakości można zaliczyć również takie dokumenty, jak: statut

uczelni, regulaminu toku studiów na uczelni oraz regulaminy wydziałowe, program kształcenia, sylabusy, system ocen okresowych pracowników, regulamin wynagradzania i zasady awansowania. Działanie wspomagające mają regulamin świadczeń socjalnych i miejsc w akademiku dla studentów, które – zabezpieczając pewne minimalne standardy bytowe studentów – pozwalają uczącym na skoncentrowaniu się głównie na nauce.

W świetle przytoczonej Ustawy³³ wszyscy nauczyciele akademicy podlegają okresowej ocenie w zakresie przede wszystkim jakości wypełniania obowiązków. Kryteria oceny i tryb jej dokonywania powinny być określone w statucie uczelni. Ocenę przeprowadza podmiot wskazany w statucie, nie rzadziej niż co cztery lata lub na wniosek kierownika jednostki organizacyjnej uczelni, w której nauczyciel akademicki jest zatrudniony.

Podczas oceny nauczyciela, w części dotyczącej wypełniania obowiązków dydaktycznych, Ustawa wprowadziła obowiązek poznawania opinii studentów. Zasady zasięgnięcia tych opinii i ich wykorzystanie określa statut uczelni.

Prawo o szkolnictwie wyższym pozostawia do decyzji senatu uczelni regulacje trybu przeprowadzania tych ocen na terenie danej uczelni. Ustawodawca pozostawił do decyzji władz uczelni sposób, w jaki będzie oceniane wywiązywanie się nauczycieli akademickich z powierzonych obowiązków. Jak się wydaje, oceny okresowe powinny być związane nie tylko z wypełnianiem doraźnych obowiązków, ale realizować cele strategiczne uczelni, promować standardy jakości i wspierać system zarządzania jakością (tam gdzie on istnieje).

Istotnym warunkiem doskonalenia jakości kształcenia jest diagnozowanie jakości pracy uczelni. Ułatwia je monitorowanie działalności dokonywane poprzez studenckie oceny zajęć dydaktycznych oraz analizy funkcjonowania jednostek organizacyjnych w różnych sferach ich aktywności. Specyficzną formą monitorowania są hospitacje zajęć niesamodzielnych pracowników dydaktycznych i osób nowo zatrudnionych, prowadzone przez kierowników katedr bądź/i dyrekcje instytutów.

Ocena okresowa ułatwia dokonanie przez władze przeglądu osiągnięć pracowników. Pozwala to na uaktualnienie planu podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników, daje możliwość weryfikowania planów zatrudnienia, a jednocześnie staje się czynnikiem motywującym pracowników do aktywności zawodowej. Oceny okresowe można potraktować jako swoisty przegląd zasobów ludzkich, na podstawie których kierownictwo może modyfikować politykę personalną.

PODSUMOWANIE

Zarówno inicjatywy UE, jak i polskie ustawodawstwo od dłuższego czasu zmiierają do porównywalności zakresu i standardów kształcenia w szkolnictwie wyższym. Porównywalność stopni, tytułów naukowych i dyplomów służy interesom polskich naukowców i studentów, umożliwiając szeroki dostęp do europejskich uczelni i innych prestiżowych miejsc pracy. Nad jakością kształcenia na poziomie wyższym w Polsce czuwają: Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, Centralna Komisja do spraw

Stopni i Tytułów oraz Państwowa Komisja Akredytacyjna. Przez narzucanie i kontrolowanie odpowiednich standardów instytucje te wymuszają jakość kształcenia, aczkolwiek można tu mówić bardziej o standardach minimalnych niż wysokich. Relatywnie wyższe wymagania stawiają tak zwane Środowiskowe Komisje Akredytacyjne.

O ile wymienione wyżej instytucje narzucają w zasadzie minimalne standardy jakościowe, o tyle w gestii i interesie samych uczelni leży ich przekraczanie w sensie pozytywnym. Skłania do tego zarówno troska o prestiż uczelni, jak też wymogi konkurencyjnego rynku edukacyjnego. Jednym z wartościowych sposobów promowania wyższej jakości pracy – zarówno nauczycieli akademickich, jak i pracowników administracyjnych – są oceny okresowe pracowników. Istotne znaczenie mają systemy wynagradzania oraz powiązanie ocen i wynagrodzeń z polityką personalną. Opis możliwości i wskazanie konkretnych działań w tym zakresie wykraczają jednak poza ramy niniejszego artykułu.

Jakość standardów i procesów edukacyjnych na polskich uczelniach zasługuje na większą uwagę i na silniejsze wsparcie we wszystkich wymiarach.

¹ Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Tekst skonsolidowany (uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Nicei), „Monitor Integracji Europejskiej”, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2003 (art. 149 pkt 1).

² Ibidem, art. 149 pkt 4.

³ OJ L 19, 24.01.1989.

⁴ OJ L 209, 24.07.1992.

⁵ OJ L 206, 31.07.2001.

⁶ OJ L 32, 28.01.2004. Decyzja Komisji zmieniająca załącznik C do dyrektywy Rady 92/51/EWG w sprawie drugiego ogólnego systemu kształcenia i szkolenia zawodowego, uzupełniająca dyrektywę 89/48/EWG – tekst mający znaczenie dla EOG 2004/108/WE.

⁷ Konwencja o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskaniem wyższego wykształcenia w regionie Europy podpisana w Lizbonie 11.04.1997 r. Polska ratyfikowała ją 17.12.2003 r., a weszła w życie 1.05.2004 r.

⁸ ENIC (National Academic Recognition and Information Centres) został powołany przez Komisję Europejską w 1984 r. w ramach programu SOKRATES, natomiast ENIC (European Network of National Information Centres for academic recognition and mobility) utworzono decyzją Komitetu Ministrów Rady Europy oraz Komitetu Regionalnego UNESCO dla Regionu Europy w 1994 r.

⁹ Spotkanie Rady Europy w Lizbonie, 23–24 marca 2000 r. Wnioski Prezydencji, „Monitor Integracji Europejskiej” 2002, nr 53, cz. II, s. 15, 19–20.

¹⁰ Strategia zwiększenia nakładów na działalność B+R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej, Departamentem Innowacyjności Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2004.

¹¹ Nieformalne spotkanie Rady Europy w Sztokholmie 23–24.03.2001 r. Wnioski Prezydencji, „Monitor Integracji Europejskiej” 2002, nr 53, cz. II, s. 104, 106.

¹² Spotkanie Rady Europy w Barcelonie 15–16.03.2002 r. Wnioski Prezydencji, „Monitor Integracji Europejskiej” 2002, nr 53, cz. II, s. 207, 211–212.

¹³ OJ L 345 05.12.2003 Decyzja nr 2317/2003/WE Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca program poprawy jakości w szkolnictwie wyższym i wspierania międzykulturowego zrozumienia przez współpracę z państwami trzecimi (Erasmus Mundus 2004–2008).

¹⁴ Komunikat Komisji Europejskiej z 30.04.2003 r.

¹⁵ Tygodnik „Wprost”, nr 1217 (9 kwietnia 2006 r.).

¹⁶ Deklaracja Sorbońska, podpisana z okazji 800-lecia Sorbony 25.05.1998 r.

¹⁷ *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego do roku 2010*, MENiS, Warszawa 2003.

¹⁸ http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/trend_1.pdf.

¹⁹ *Deklaracja Bolońska, Szkolnictwo wyższe w Europie. Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji zebranych w Bolonii, w dniu 19 VI 1999 r.*, www.menis.gov.pl/proces_boloński/p_prawne/deklaracja.php.

²⁰ W 2005 r. na konferencji ministrów właściwych do spraw edukacji w Bergen strony zobowiązały się do wdrożenia do 2007 r. trzystopniowego systemu studiów, dodając do poprzedniego systemu studia doktoranckie.

²¹ Konferencja w Salzburgu 3–5 II 2005 r. poświęcona w całości studiom doktoranckim.

²² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej podpisana przez Prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w Warszawie, 6 kwietnia 1997 r. (art. 70 pkt 1).

²³ Ustawa z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU z 2005 r., nr 164, poz. 1365).

²⁴ *Ibidem*, art. 4 pkt 3.

²⁵ *Ibidem*, art. 9.

²⁶ *Ibidem*, art. 33 pkt 1.

²⁷ *Ibidem*, art. 34 pkt 1.

²⁸ *Ibidem*, art. 36 pkt 1.

²⁹ *Ibidem*, art. 35.

³⁰ *Ibidem*, art. 45.

³¹ Ustawa z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki (DzU z 2003 r., nr 65, poz. 595).

³² Ustawa z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU z 2005 r., nr 164, poz. 1365 – art. 48–53).

³³ Przywoływana Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym – art. 132.

SUMMARY

The paper describes the requirements arising from regulations and the adherence to the objectives of the Bologna process, which the university should obey if it wants to be entitled to provide education at a suitable level and confer degrees and titles in a dependable manner. By imposing and exercising quality control of standards, the General Council For Higher Education, Central Commission for Scientific Degrees and Titles, and the National Committee of Accreditation reinforce the quality of education, although it is more appropriate to speak of minimal rather than high standards. It is in the university's best interest and it is its task to positively exceed those standards. We feel an obligation to do so in our concern for both the university's prestige and the demands of the competitive educational market.